

Het Gentse Stadsarchief en de Eerste Wereldoorlog: verleden, heden en toekomst

‘Na de vernieling van het archief van Ieperen bezit het archief der stad Gent ontegensprekelijk de rijkste verzameling voor wat betreft de studie der economische, sociale en politieke toestanden van het verleden,’ schreef de Gentse stadsarchivaris Victor Fris in 1925. Ieper was tijdens de Eerste Wereldoorlog midden in het frontgebied beland. Aan het Ieperse Stadsarchief werd toen helaas geen aandacht geschonken, met de totale vernietiging ervan als gevolg. Was het Gentse Stadsarchief dan wél voorbereid op de oorlog of zou het bij gelijkaardig onheil ook verloren zijn gegaan? Hoe documenteerde het Stadsarchief tijdens de Eerste Wereldoorlog de actuele gebeurtenissen? Welke sporen van de oorlog zijn in de collecties te vinden? En wat zijn de plannen van het Stadsarchief om dit materiaal voor de toekomst te ontsluiten?’

HET STADSARCHIEF IN OORLOGSTIJD

Toen in de aanloop naar de Wereldtentoonstelling van 1913 de Troonzaal van het Stadhuis werd opgeknapt kon het Stadsarchief deze ruimte niet meer gebruiken als archiefdepot. Nieuwe lokalen werden ingericht op de bovenste verdiepingen van het Stadhuis. Een *‘gratte ciel des archives’* noemde Napoleon De Pauw de nieuwe situatie. Het lijkt weinig waarschijnlijk dat bij een brand in het Stadhuis ook maar een deel van het archief geëvacueerd zou kunnen worden. Een weinig heilzame situatie in oorlogstijd.

Op 4 augustus 1914 viel het Duitse leger België binnen. Tien dagen later gaf burgemeester Emile Braun aan stadsarchivaris Victor Vander Haeghen de opdracht alle drukwerk dat in Gent over de oorlog verscheen, te verzamelen. Voor de rest veranderde



Victor Vander Haeghen bij de archiefstukken in de stadhuis-kelder op een foto van Edmond Sacré uit september 1915 (SCMS_FO_6359)

er niets in het archief. Terwijl het Museum voor Schone Kunsten bijvoorbeeld wel de deuren sloot, bleef het Stadsarchief toegankelijk. De rest van de stadsadministratie werkte immers ook verder. Bovendien heerste waarschijnlijk het gevoel dat een cultuurnatie als Duitsland al het mogelijke zou doen om schade aan instellingen als archieven te vermijden.

Algauw werd duidelijk dat dit niet het geval was. In de nacht van 25 op 26 augustus 1914 werd de Universiteitsbibliotheek van Leuven vernietigd en tussen 4 en 6 september werd Dendermonde platgebrand, waarbij ook het Stadsarchief in vlammen opging. Op 29 september 1914 vroeg de Gentse stadssecretaris dan ook aan de stadsarchitect om de kelders onder het Stadhuis met spoed in orde te

brenge om er de waardevolste archiefstukken en de registers van de burgerlijke stand in onder te brengen. De verbeteringswerken, die vooral het leggen van een plankenvloer inhielden, waren afgerond op 2 oktober. De vochtigheid in de kelder baarde Vander Haeghen zorgen, maar toch bracht hij er de oorkonden, de stadsrekeningen, de cartularia en andere documenten onder.

De Duitsers trokken Gent binnen op 12 oktober 1914, zoals ook opgetekend staat in het leeszaalregister van het archief. Dat register toont dat er nog maar weinig bezoekers naar het archief kwamen. Bovendien werd het archiefpersoneel grotendeels toegewezen aan nieuwe oorlogsdiensten. Onderarchivaris Alphonse Van Werveke werd bijvoorbeeld secretaris van het stedelijke inlichtingenkantoor voor vluchtelingen, krijgsgevangenen, gekwetste en gesneuvelde soldaten. Het Stadsarchief kampte daardoor heel de oorlog lang met personeelsgebrek. Vander Haeghen was ook enige tijd weg uit het archief. Van 10 oktober tot 26 november 1914 verbleef hij in Oostende, hoewel hij naar eigen zeggen anderen net had opgeroepen in Gent te blijven. De reden waarom de archivaris dan toch de stad verliet, is onbekend. Als gevolg van zijn afwezigheid be-

sliste het stadsbestuur zijn loon deels niet uit te betalen. In Ieper was stadsarchivaris Emile De Sagher ook onaangekondigd op de vlucht geslagen, waardoor hij werd geschorst. Dit was waarschijnlijk een van de redenen waarom er helemaal geen maatregelen werden genomen om het archief in veiligheid te brengen. Dan stond het Gentse archief er beter voor.

In de zomer van 1915 probeerde Vander Haeghen nog een laatste maal de luchtcirculatie in de kelders te verbeteren om de schimmelvorming te verminderen. De toestand bleef echter ondermaats. Dat merkte ook de Duitse bezetter, die probeerde zijn cultuurminnend imago opnieuw op te poetsen. In september 1915 verzocht de Duitse gouverneur Friedrich Ecker daarom dat de stukken uit de stadhuiskelder naar het Rijksarchief te Gent zouden verhuizen, omdat ze daar beter bewaard zouden worden. Na enig tegenstribbelen van Vander Haeghen vertrokken de stukken op 27 september naar het Gerard de Duivelsteen, waar ze tot na de oorlog zouden blijven. Er restte het Stadsarchief niets anders dan proberen de oorlog zo behouden mogelijk uit te zitten.

HET NIEUWS HING AAN DE MUREN

Al in augustus 1914 kreeg het Stadsarchief van burgemeester Emile Braun de opdracht om drukwerk met betrekking tot de Eerste Wereldoorlog te verzamelen. De burgemeester besepte goed hoe belangrijk het aanleggen van een dergelijke reeks bewijsstukken zou zijn in latere tijden. Zelf legde hij ook dossiers aan en verzamelde documentatie, momenteel terug te vinden in de reeks M (Militie), nummer 33. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat in het Stadsarchief Gent heel wat materiaal met betrekking tot de Eerste Wereldoorlog terug te vinden is, waaronder bestuurlijke documenten, affiches, publicaties en foto's. Een van de belangrijkste bronnen voor onze kennis van de oorlogsomstandigheden en de bezetting van de stad is de verzameling tekstaffiches. Het betreft enkele honderden, veelal unieke exemplaren, die al tijdens de oorlog systematisch werden bijgehouden, samen met de drukproeven en de voorbereidende dossiers.

Tekstaffiches waren al van in de negentiende eeuw het publieke communicatiemiddel bij uitstek voor het stadsbestuur. Zij werden angeplakt aan kerken, in cafés, in stations en aan het Stadhuis. Hun belang kan niet worden onderschat in een tijd waarin de toegang tot informatie veel beperkter was dan vandaag. Zelfs kranten konden slechts door een

Zur Warnung **Waarschuwing**

Durch bestätigtes feldgerichtliches Urteil der mob. Etappen-Kommandantur Gent vom 5.12.17 sind :

1. Alphonse Vandercoilden
Händler aus Ruyen

2. Alphonse Bernard
Buchdrucker aus Watrelos

3. Alfred Pagnien
Heizungsalagen-Unternehmer aus Paris

wegen **Eriegsverrats zum Tode** verurteilt worden.
Die gegen **Vandercoilden, Bernard und Pagnien** erkannte Todesstrafe ist heute durch **Erschiessen** vollstreckt worden.

Gent, den **23. März 1918.**

Der Gerichtsherr,
von WICK.
Oberstleutnant u. Etappenkommandant.

Bij bekrachtigd vonnis van den Veldkrijgsraad der mobiele Etappen-Kommandantur Gent van 5-12-17 zijn

1. Alphonse Vandercoilden
handelaar uit Ruyen

2. Alphonse Bernard
boekdrukker uit Watreloos

3. Alfred Pagnien
aannemer van verwarmingstoestellen uit Parijs

wegens **krijgsverraad ter dood** veroordeeld geworden.
De tegen **Vandercoilden, Bernard en Pagnien** uitgesproken doodstraf is heden door den **kogel** voltrokken.

Gent, den **23 Maart 1918.**

Der Gerichtsherr,
von WICK.
Oberstleutnant u. Etappenkommandant.

Gent, Samenw. • Volksdrukkerij • Hoogpoort, 29

In maart 1918 werden zes leden van het spionagenetwerk Pagnien geëxecuteerd. De executies vonden plaats in twee shifts van telkens drie personen op 19 en 23 maart. Respectievelijk op 25 maart en 30 maart werd het publiek hiervan in kennis gesteld door middel van tekstaffiches (MA_M_32_726).

beperkt deel van de bevolking worden gekocht en gelezen. De bevolking verzamelde zich rond de aanplakberichten en de inhoud ervan werd besproken en bediscussieerd. Voor de ongeletterden werden berichten soms ook voorgelezen door een belleman. Toch zijn slechts weinig collecties tekstaffiches uit de negentiende eeuw volledig bewaard gebleven. Het industriële houtpulp papier was weinig duurzaam en de grote formaten waren lastig op te bergen. Voor Gent is enkel een bundel met alle affiches uit 1886-1887 bewaard (AG_L_114_45A).

Voor de tekstaffiches uit de Eerste Wereldoorlog is de situatie beter. De tijdgenoten waren zich bewust van de uitzonderlijke omstandigheden en van het belang van deze documenten. In het *Etappengebied*, het bevoorradingsgebied achter het Duitse front, waarvan Gent de hoofdplaats was, golden strikte regels en beperkingen die door het Duitse militaire bestuur werden uitgevaardigd. Berichten van opeisingen, beperkingen van de bewegingsvrijheid, veroordelingen en executies werden via de aanplakbrieven aan de bevolking megedeeld. De affiches illustreren de grimmige sfeer van het dagelijks leven in een bezette stad: propaganda, censuur, vrijheidsbeperking...

Samen met FARO (het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed), de Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen, het In Flanders Fields Museum (Ieper), de Erfgoedcel CO7 (zuidelijke Westhoek), de Universiteitsbibliotheek Gent en de stadsarchieven van Aalst en Lier, diende het Stadsarchief Gent in het voorjaar van 2013 bij de Vlaamse Overheid een project in rond tekstaffiches uit de Eerste Wereldoorlog. Dit project beoogt de betere bewaring, ontsluiting en digitalisering van een representatief staal van de Vlaamse tekstaffiches uit de Eerste Wereldoorlog. In juli 2013 ontvingen we van Vlaams Minister voor Cultuur Joke Schauvliege het heuglijke bericht dat de eerste fase van onze projectaanvraag werd goedgekeurd en dat voor dit eerste werkjaar een subsidie van 50.000 euro werd toegekend.

Binnenkort start een projectmedewerker in De Zwarte Doos met het opmaken van een overzicht van de Vlaamse collecties tekstaffiches en hun staat van bewaring. Heel wat affiches werden immers op minderwaardig papier gedrukt en verkeren, ook door de manier van bewaren (opgeplooid, ineengerold, ingesnoerd met koorden), in lamentabele toestand. Voor Gent bestaat gelukkig al een zsedelig overzicht van alle affiches uitgevaardigd tijdens de Eerste Wereldoorlog, dat tijdens de oorlog tot stand



Naast angstaanjagende berichten in verband met executies, werd de bevolking via affiches ook bestookt met propaganda voor Duitsland en tegen Frankrijk en Engeland. Deze affiche werd aangeplakt op 25 april 1918 (MA_M_32_741).

kwam op initiatief van het stadsbestuur.

Naast de projectmedewerker wordt via de projectsubsidie ook een scanner aangekocht, die formaten tot A0+ (1270 x 915 mm) kan scannen. Met deze scanner zullen tekstaffiches vanuit heel Vlaanderen gedigitaliseerd worden. De gedigitaliseerde beelden worden dan via één webplatform aan het publiek getoond en ontsloten. Voor al dit moois gaat het Stadsarchief ook op zoek naar extra vrijwilligers die willen helpen bij het digitaliseren en ontsluiten van deze unieke bron met betrekking tot de oorlogsgeschiedenis.

Timo Van Havere en Pieter-Jan Lachaert

KU Leuven, Onderzoeksgroep
Cultuurgeschiedenis vanaf 1750
Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie en
Stadsarchief

De oorlog verbeeld. Op zoek naar Gentse monumenten en gedenkstenen rond de Eerste Wereldoorlog

Elf november 1918. Na vier jaar bloedige strijd was de Eerste Wereldoorlog eindelijk voorbij! België lag echter in puin en het land had meer dan zestigduizend gesneuvelde militairen en omgekomen burgers te betreuren. Een ongeziene herdenkingsbeweging kwam spoedig op gang en verspreid over het hele land werden er duizenden oorlogsmonumenten en -gedenkstenen opgericht.



Gedenkplaat voor de geallieerden van de Eerste Wereldoorlog, op initiatief van de Gentse Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde opgericht aan de Lakenhalle en door de bezetter vernietigd tijdens de Tweede Wereldoorlog (SCMS_FO_0576)

Het initiatief ging hierbij doorgaans uit van de lokale besturen, die zonder uitzondering inwoners hadden verloren in de wereldbrand. De stad Gent had bijna 400 slachtoffers te betreuren maar ook de

huidige piepkleine deelgemeente Mendonk was niet gespaard gebleven. De gedenkplaat aan de Sint-Bavokerk, met enkel de naam van de in 1914 gesneuvelde Jozef De Rubbel, getuigt tot op heden van de impact van de Eerste Wereldoorlog op zelfs de kleinste dorpsgemeenschap.

In België bestonden er tijdens het interbellum geen nationale richtlijnen voor de oprichting van oorlogsmonumenten. De gemeentelijke autonomie regeerde! Hierdoor vinden we op het huidige grondgebied van de stad Gent de meest uiteenlopende gemeentelijke standbeelden (Gentbrugge, Ledeborg en Sint-Amandsberg), bas-reliëfs (Drongen), gedenkplaten (Mendonk, Sint-Denijs-Westrem en Zwijnaarde), obeliskken (Oostakker en Wondelgem) en gedenkstenen (Mariakerke en Sint-Kruis-Winkel).

In Gent werden de slachtoffers ook per wijk herdacht. Dekenijbesturen namen hiertoe samen met lokale oudstrijdersverenigingen het initiatief en huldigden tijdens het interbellum meer dan twintig bas-reliëfs en gedenkplaten ter ere van overleden buurtbewoners in. Deze monumenten kwamen doorgaans terecht op een vrijstaande gevel in het kloppende sociale, culturele en economische hart van de wijk.

Maar niet enkel gemeenten en wijken richtten tijdens het interbellum oorlogsmonumenten op. Ook talrijke parochies, werkgevers, onderwijsinstellingen en beroeps- en sportverenigingen herdachten hun slachtoffers op vertrouwd terrein. Zo koos het 2de linieregiment de binnenkoer van de Leopoldskazerne als locatie, verbouwden scholen zoals het Instituut van Gent hun inkomhal en plaatste La Gantoise aan het toenmalige Ottenstadion een heuse 'gedenksteen'. Voor de universiteit was de Aula uiteraard de ideale locatie.

Er verschenen ten slotte ook gedenktekens op specifieke locaties, zoals aan een muur in Drongen waar Alphonse Bijn in september 1917 werd doodgeschoten of een huis aan de Kortrijksesteenweg waar de Britse verpleegster Edith Cavell een tijdlang ondergedoken leefde.

De honderden monumenten in steen en brons die zo op Gentse bodem werden opgericht, vormen uiteraard een unieke bron voor de studie van de mentaliteitsgeschiedenis van het interbellum. Hun verhaal eindigt echter niet op het moment van de officiële inwijding. De oorlogsmonumenten bleken immers niet zo eeuwig als de gelegenheidstoespraken uit het interbellum wel lieten veronderstellen.

In 1940 brak er opnieuw oorlog uit en de nieuwe Duitse bezetters konden een aantal monumenten maar matig appreciëren. Zo ontdekten ze aan het Belfort een gedenkplaat die de geallieerden van de Eerste Wereldoorlog allegorisch voorstelde als dieren: een Franse haan, een Brits luipaard, een Italiaanse wolf en een Amerikaanse adelaar. De vermelding dat deze gedenksteen gegoten werd *'met het koper aan de Duitse Opeisiging ontruikt'* kon de bezetter niet bekoren en het werk van Geo Verbanck (1881-1961) werd prompt vernietigd. De Duitsers gingen systematisch op zoek naar nog meer beledigende opschriften op oorlogsmonumenten. In de kerk van Oostakker werd zo een hele passage over burgerlijke slachtoffers weggekrast. Het gedenkteken voor de ondergedoken Edith Cavell met als opschrift *'het glorieus slachtoffer der Duitse Barbaarsheid'* overleefde ternauwernood de vernielzucht doordat enkele buurtbewoners het aan het begin van de Tweede Wereldoorlog verborgen achter een laag sneldrogende kalk en een filmaffiche.

Na 1944 kwam er in België een nieuwe herdenkingsgolf op gang, maar meteen begon ook een ongelijke strijd tegen de onverschilligheid. Steeds minder inwoners konden nog een gezicht kleven op de namen in steen en brons en de doden traden langzaam terug in de anonimiteit. Aan de meeste gedenktekens vinden er thans nog amper activiteiten of herdenkingen plaats en het doorsnee monument laat zich dan ook lezen als een rouwbericht: bloemen noch kransen! Heel wat Belgische oorlogsmonumenten hebben de strijd tegen het collectief geheugenverlies al lang verloren en werden inmiddels opgeofferd aan economische belangen, mobiliteit of huisvesting.

In Gent is de toestand gelukkig minder dramatisch! Zo hebben de post, de politie en ook de brandweer bij de verhuis naar een nieuwe locatie hun monumenten gewoon meegenomen. Hoopvol is ook de casus van de voormalige de Hollain-kazerne. De artilleristen zijn er al lang vertrokken, maar hun gedenktekens voor de gevallen wapenbroeders bevinden zich nog steeds op het terrein en zijn geïn-



Gedenkplaat voor de gesneuvelde militairen en omgekomen burgers van de Eerste Wereldoorlog, opgericht in de Geldmunt (SCMS_FO_1435)

tegreerd in het nieuwe wooncomplex. Ook aan de Blaisantvest herrees onlangs het wijkmonument aan een nieuwbouw.

Honderd jaar na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog blijven de Gentse oorlogsmonumenten een boeiend verhaal vertellen. Ze herinneren de voorbijganger niet alleen aan de enorme dodentol van de oorlog maar gunnen hem ook een blik op de leefwereld van de lokale gemeenschap tijdens het interbellum. Een samenleving die rouwde om haar doden en nog lang geconfronteerd werd met de gevolgen van de oorlog: getraumatiseerde oudstrijders, verminkte veteranen, jonge weduwen en treurende oorlogswezen...

Piet Veldeman
Koninklijk Museum van het Leger en de
Krijgsgeschiedenis

Grüss aus Flandern. De iconografische erfenis van Leutnant L. Koch

In De Zwarte Doos wordt een schat aan iconografisch materiaal over de Eerste Wereldoorlog bewaard, onder meer in de afficheverzamelingen, het fotoarchief van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten, de fototheek van het Stadsarchief, het fotoarchief (glasnegatieven) van fotograaf Geo Pieters, de foto-reeks over het Straatmeubilair, de Diverse Kleine Fondsen (DKF), de prentkaartencollecties van verzamelaar Storme en de Atlas Goetghebuer. Een van bijzonderste collecties vinden we terug in DKF 114 (nummers 1-10), de zogenaamde schenking Georg Koch.

Georg Koch, zoon van de Duitse luitenant L. Koch, schonk in 2000 aan het Stadsarchief een ruime collectie stukken met betrekking tot het verblijf van zijn vader aan het front in de Westhoek en in Noord-Frankrijk. Het gaat om publicaties, (toeristische) prentbriefkaarten en (geheime) militaire stafkaarten met aanduidingen van militaire stellingen en frontgebieden rond Ieper en Noord-Frank-



Het boek is nog steeds te koop (15 euro) in De Zwarte Doos.

rijk, maar ook om amateurfoto's van het soldatenleven en zichten van het westelijke front (met als typische elementen verwoeste gebouwen, loopgraven, bunkers en soldaten). De fotocollectie omvat

63 opnames door luitenant Koch in de frontstreek rond Ieper, Zonnebeke, Beselare, Zandvoorde, Bellewaerde en Diksmuide, dat zeer zwaar beschadigd werd tijdens de zogenaamde Slag om de IJzer (18 - 31 oktober 1914). Bijna alle foto's zijn gedateerd in de periode 1915-1916, net na de Tweede Slag om Ieper waarvan het offensief eindigde op 25 mei 1915. De verliezen waren hallucinant: de Britten en de Fransen verloren 68.000 manschappen en meer dan 100.000 Duitse soldaten sneuvelden of raakten gewond.

Voorts zijn er luchtopnames van het frontgebied Zillebeke die de complexe loopgravenstelsels in de omgeving van Zillebeke-vijver en het gehucht Zwarteleen, aan de voet van de bekende Hill 60, in beeld brengen. Deze bijzondere luchtopnames, waarvan er twee expliciet gedateerd zijn op 2 en 7 oktober 1915, werden door de Feldflieger Abteilung 3 (FA3) Lb (Lichtbild) gemaakt met een speciaal hiertoe vervaardigde halfautomatische camera. Een van de leidinggevende officieren van deze eenheid was een zekere Hauptmann (kapitein) Genée, die we vanaf de herfst van 1916 terugvinden als bevelvoerend officier bij het Armee-Flugpark 4 in Sint-Denijs-Westrem.

Helaas zijn er geen biografische gegevens van luitenant Koch bekend. Bij de schenking werden die helaas niet meegedeeld. Zelfs zijn voornaam is ons niet bekend. We weten enkel dat hij gelegerd was in het frontgebied Ieper-Diksmuide en dat een longontsteking hem fataal werd in het voorjaar van 1918. Verder onderzoek bij de collega's van het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, het Flanders Fields Museum of het Militärarchiv – Bundesarchiv (Duitsland) kan mogelijk meer duiding bieden.

Georges Antheunis
Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie en
Stadsarchief

Buskruit en Sauerkraut revisited

Nieuwe publicaties, tentoonstellingen, herdenkingen! De Grote Oorlog raast opnieuw in alle hevigheid over ons land. Het is dan ook het geschikte moment om even in herinnering te brengen dat al in 2007 de publicatie *Buskruit en Sauerkraut. Oorlogsbronnen in De Zwarte Doos (20^{ste} eeuw)* verscheen.

De toenmalige diensten Stadsarchief en Stadsarcheologie boden hierin samen een overzicht van de tekst- en beelddocumenten uit de Eerste en de Tweede Wereldoorlog bewaard in De Zwarte Doos, alsook van de oorlogsrelicten die door de archeologen op het terrein waren geregistreerd. Dit boek werd dus niet de zoveelste studie van een onderwerp gerelateerd aan de beide wereldoorlogen, maar wel een wegwijzer naar de archivalische en archeologische bronnen die voor een dergelijke studie nuttig kunnen zijn.

De hoofdmoot van *Buskruit en Sauerkraut* bestaat uit een overzicht van de archieven van de Gentse stadsadministratie, met betrekking tot de beide wereldoorlogen, op basis van de beschikbare inventarissen en overdrachtslijsten. In het Stadsarchief zijn alle archieven van het stadsbestuur uit de moderne periode (na 1795) ingedeeld in thematische reeksen, zoals Bestuur, Bevolking, Personeel, Openbare werken, Politie, Onderwijs en Cultuur. Het is dan ook logisch te verwachten om in elk van deze reeksen dossiers terug te vinden die aan een oorlogsperiode gelinkt zijn.

EGODOCUMENTEN

Mobilisatie, luchtbescherming, weerstand, bevrijding en voedselvoorziening zijn thema's die niet alleen in de vrij emotionele, administratieve documenten van de stad aan bod komen, maar ook in de vele stukken die door privépersonen aan het Stadsarchief zijn geschonken. De stemmen van Adolf Steeghers, een geïnterneerde soldaat in Oldebroek, en Joseph Nève, een historicus, zijn vandaag nog steeds hoorbaar in hun dagboeken.

Brievencollecties van Gentse soldaten uit de Eerste Wereldoorlog zijn bijzonder schaars. In 1998 ontving het Stadsarchief een schenking van de brieven van de Gentse frontsoldaat Maurice De Klerck aan zijn familie. Denise De Weerdts bezorgde een teks-

tuitgave van deze unieke documenten en vergeleek die met parallelle oorlogsdagboeken van andere Gentenaren.

BEELDDOCUMENTEN

Beelddocumenten kunnen deel uitmaken van administratieve dossiers, maar kunnen ook los van enige administratieve context in De Zwarte Doos terechtgekomen zijn om er als aparte collecties bewaard te worden. Onze collecties prenten, affiches, foto's en prentbriefkaarten bevatten talrijke documenten uit de Eerste Wereldoorlog.

Een van de iconografische topstukken is het *Kriegsalbum von Gent* uit 1916. Dit oorlogsalbum werd opgemaakt door de fotografische afdeling van de *Kommandantur Gent* en was bedoeld als souvenir voor de Duitse militairen die in Gent waren gelegerd. Het geeft een uniek beeld van de bezetting van Gent en omgeving. Naast een gedrukt exemplaar worden in De Zwarte Doos ook de honderden originele foto's van het album bewaard. De inventaris wijdt er een volledig hoofdstuk aan.

ARCHEOLOGISCHE BRONNEN

Van een andere orde is het overzicht van de materiële oorlogsbronnen in Gent. In tegenstelling tot de geschreven documenten en het beeldmateriaal, die samen bewaard worden in het archief, ligt het grootste deel van die bronnen verspreid over de hele stad. Ze zijn dikwijls niet meer zichtbaar en liggen verborgen in het hedendaagse stadsbeeld. Hoewel de oorlogsrelicten van de twintigste eeuw geen voorwerp zijn van prioritair onderzoek door de stadsarcheologen, worden ze wel geregistreerd en bestudeerd. In *Buskruit en Sauerkraut* wordt aandacht besteed aan de *Hollandstellung*, het vliegveld van het Etappengebied Gent 4, het Oord der Gefusilleerden aan de Martelaarslaan, een laatste rustplaats van soldaten op de Westerbegraafplaats, de Gentse oorlogsmonumenten en de luchtfotografie. Deze materiële getuigen herinneren blijvend aan de gruwel van de Eerste Wereldoorlog.

Valérie Meillander

Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie en
Stadsarchief

Hedd'al wa gevoende?

Veertig jaar geleden kreeg archeoloog Joan Vandenhoute de opdracht van de Stad Gent om voor het eerst systematische, wetenschappelijk ondersteunde opgravingen uit te voeren in de oostelijke buitentuin van de Sint-Pietersabdij. Met deze mijlpaal werd de basis gelegd voor de eerste stedelijke archeologische dienst in België.

Over de tijdsspanne van deze veertig jaar werden ontelbare archeologische projecten verwezenlijkt. De ingewonnen informatie over het landschap, het wonen en het leven van de vroegere bewoners aan de samenvloeiing van Leie en Schelde was van onschatbare waarde.

Gedurende deze vier decennia van archeologisch onderzoek werden contacten gelegd met buurtbewoners, voorbijgangers, toeristen. Vele honderden bezoekers per dag kwamen voorbij de opgravingen. Ze stopten vaak, keken en vroegen na enige aarzeling dan toch: 'Hedd'al wa gevoende?' Deze vraag bood ons telkens de gelegenheid om enthousiast onze werkzaamheden te tonen en onze resul-



*Veertig jaar Stadsarcheologie
Opening van de overzichtstentoonstelling, 27 november 2013.*

taten al meteen aan de man te brengen. Dit was jarenlang een beproefde manier van mond-tot-mondreclame.

'Hedd'al wa gevoende?' is dan ook de perfecte aankondiging voor een eerste initiatief rond veertig jaar stadsarcheologie in Gent. Met een overzicht in de tentoonstellingsruimte van De Zwarte Doos willen we een ander archeologisch verhaal brengen. We willen de bezoeker tonen dat zelfs het kleinste, alledaagse voorwerp een uniek verhaal heeft en dat niet alles is wat het lijkt te zijn! Alle in het overzicht opgestelde objecten zijn stille getuigen van het boeiende en soms onbekende verleden van onze stad.

Geert Vermeiren
Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie en Stadsarchief

Inhoud

- 1 Het Gentse Stadsarchief en de Eerste Wereldoorlog: verleden, heden en toekomst
- 4 De oorlog verbeeld. Op zoek naar Gentse monumenten en gedenkstenen rond de Eerste Wereldoorlog
- 6 Grüss aus Flandern. De iconografische erfenis van Leutnant L. Koch
- 7 Buskruit en Sauerkraut revisited
- 8 Hedd'al wa gevoende?

Colofon

@rchieflink is de driemaandelijkse nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files (GOF), de vriendenkring van het Stadsarchief van Gent

Het abonnement is begrepen in de lidmaatschapsbijdrage van de vzw: 18 euro individuele leden, 20 euro gezin, 30 euro steunende leden en 250 euro ereleden.

Een los nummer kost 5 euro.

Rekeningnummer:

IBAN: BE31 0003 2520 7755 BIC: BPOTBEB1

Contactgegevens GOF

De Zwarte Doos, Dienst Stadsarcheologie en Stadsarchief
Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge

Tel. (09) 266 57 60

E-mail: stadsarchief@gent.be

Web: www.gentonfiles.be

Coördinatie en eindredactie

Guy Dupont, Pieter-Jan Lachaert

Marie Christine Laleman, Valérie Meillander

Foto's en illustraties

Georges Antheunis, Storm Calle, Peter Steurbaut

Ontwerp logo

Erika Vanderstockt

Verantwoordelijke uitgever

Piet Veldeman, Ooistraat 10, 9041 Oostakker

Vormgeving

Candace Verbeke

Druk

NV Drukkerij Verbeke, Gent

ISSN - nummer: 1376-2966